

ÂŞIK PAŞA'NIN GARÎB-NÂME'SİNDE İNSAN BEDENİYLE İLGİLİ BENZETMELER

*Ayşe BÜYÜKYILDIRIM**

ÖZET

Âşık Paşa 1272 yılında Kırşehir civarındaki Arapkir'de doğmuştur. İdarenin zayıfladığı, Moğol zulmünün giderek arttığı, idari kargaşa ve çekişmelerin yoğun olduğu bir dönemde dünyaya gelmiştir. Çocukluğundan ölümüne kadar bu olaylar içinde bir ömür sürmüştür. O dönemde Kırşehir, bir çok bakımdan önemli kültür merkezlerinden biri durumundadır. Âşık Paşa bu çevrede yetişir. Elvan Çelebi O'nu, iç ve dış güzelliğe sahip, ahlakı ile gönülleri avlayan, ilim, akıl ve ferâset sahibi biri olarak tanıtır.

Türk diline kimsene bakmaz ıdı
Türklere hergiz gönül akmaz ıdı....

Tâ ki mahrûm kalmaya Türkler dahi
Türk dilinde anlayalar ol Haki

söyleyişle, Türkçe konusunda Genç Kalemler'e kadar uzanan bir yolun temellerini atarak Türk milletine başka bir boyutuyla da hizmet veren bu büyük sanatkâr, eserinde insan vücudunu ilikten deriye kadar ele alıp çeşitli benzetmeler içerisinde anlatır.

Klasik Türk şairlerine göre insan, Tanrı biliminin bir parçası ve sanatının kusursuz bir eseridir. Hatta evrenin göz bebeğidir. Âşık Paşa'nın ifadesiyle evrende var olan her şey aslında onda gizlidir.

* Yrd. Doç. Dr. Balıkesir Üniversitesi, Necati Bey Eğitim Fakültesi, Öğretim Üyesi.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4/2 Winter 2009*

Evrendeki bütün varlıklar Tanrı'nın varlığına, birliğine, yaratma gücüne ve sanatkârlığına önemli bir delildir. Bunların içerisinde en büyük delil ise insanın yaratılışıdır. Bu bakımdan insan bedeni sırla dolu, evrendeki en büyük ibret belgesidir.

İnsan bedeni eserde, gizli hazine, saray, içinde yüce ve bayağı âlemi gizleyen bir mescit, hizmetkârları, toprak, su, ateş ve yel olan bir sultan, değirmende sürekli öğütülen bir buğday tanesi gibi benzetmeler içinde ele alınmakta, arka planda ise çoğu zaman birlik ve işbirliğinin önemini vurgulayan öğütler içermektedir.

Âşık Paşa'nın bu benzetmeler içerisinde bedeni türlü özellikleriyle ifade ederken -manevi yön ağır basmakla birlikte- sosyal hayata da sık sık vurgu yaptığı görülmektedir. Garîb-nâme'de beden temelli fakat çoğu zaman din ve tasavvuf düşüncesi çerçevesinde, günümüzün de vazgeçilmez unsurlarından biri olan işbirliği, birlikte hareket etmenin gerekliliğine işaret edilmektedir.

Biz bu makalemizde Garîb-nâme'den hareketle Âşık Paşa'nın insana, insan bedenine bakışını değerlendirirken, şairin duygu ve düşünce dünyasını, hayata bakışını "beden" kavramı çerçevesinde ortaya koymaya çalışacağız. Ayrıca, dönemin sosyal, siyasal hayatının bu anlatım biçimindeki etkisini de belirlemeye gayret edeceğiz.

Anahtar Kelimeler: Âşık Paşa, İnsan, Beden, Tabiat, Garîb-nâme, Birlik, Benzetme.

IMAGES ABOUT HUMAN BODY IN GARÎB-NÂME OF ÂŞIK PAŞA

ABSTRACT

Âşık Paşa was born in Arapkir, a nearby town of Kırşehir. He was born at a period when the central administration of the state was weak, Mongols' cruelty was gaining speed, the administrative chaos and conflicts were so common. He lived a life full of these unwanted events, beginning from his childhood to his

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4/2 Winter 2009*

death. At that time, Kırşehir was one of the most important cultural centers in many ways. Âşık Paşa was brought up in such a social environment. Elvan Çelebi portrayed him as somebody with inner and exterior beauty, attracting people's hearts with his moral principles, having wisdom and scholarship

Türk diline kimsene bakmaz ıdı
Türklere hergiz gönül akmaz ıdı....

Tâ ki mahrûm kalmaya Türkler dahı
Türk dilinde anlayalar ol Hakı

With that utterance, this great craftsman, who rendered service to Turkish Nation in a new dimension, by establishing a new way outstretching to young authors with regards to the use of Turkish language, portrays human body with the use of many imageries ranging from bone marrow to human skin.

Human being, according to Turkish poets, is a part of the science of God and an excellent piece of God's art. Fault is apple of the eye of the universe. As Âşık Paşa suggested, every thing coming into existence in the universe is actually hidden within God.

Each of the assets in the universe is an important evidence for God's power to make something out of nothing, for God's being unique and existence, and God's craftsmanship. Among those, the biggest evidence is the creation of human being. With this regard, human being is the biggest source to take lesson from in the universe.

Human body is portrayed with such comparisons as hidden treasure, palace, a small mosque covering up almighty and ordinary universe, manservant, soil, water, a sultan with fire and wind, a grain of wheat milled in a grinder again and again. In the background, it mostly contains advice suggesting the importance of cooperation and unity.

As Âşık Paşa portrays human body with such comparisons and with various features, it is possible to

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4/2 Winter 2009*

see that he frequently highlighted the social life though the spiritual side had the priority. In *Garîb-nâme*, he highlighted cooperation, which is considered to be one of the most indispensable issues even today, the necessity of cooperation to have a synergy, within the frame of mostly religion, mysticism and body.

As we examine Âşık Paşa's viewpoint to human, human body from *Garîb-nâme*'s point of view, we attempt to reveal the author's feelings and judgments, his look to life within the frame of body. In addition to that, we will also attempt to determine the effects of the social and political life of that time on his manner of telling.

Key Words: Âşık Paşa, Human, Body, Nature, *Garîb-nâme*, Unity, Comparison.

Giriş:

Âşık Paşa 1272'de Kırşehir civarındaki Arapkir'de doğmuş, Anadolu'da yetişen Türk şair ve mutasavvıflarının en tanınmışlarından biridir. Anadolu'ya Horasan'dan gelmiş bir derviş ailesindedir. Gülşehri gibi Kırşehir'de yetişen ve *Garîb-nâme* adlı büyük mesnevisiyle tanınan Âşık Paşa devrinin önemli sanatkârlarından biridir. İdarenin zayıfladığı, Moğol zulmünün gitgide arttığı, idari kargaşaların yoğun olduğu bir dönemde yetişmiştir. Çocukluğundan ölümüne kadar bu olayların içindedir. Kendisinin verdiği bilgilere göre Hocası Hızır Beg'den Ledünnî ilim de tahsil etmiştir. Âşık adını da Hızır'ın verdiğini bildirir. Arapça, Farsçanın yanı sıra Ermeni ve İbranice dillerini de öğrenen Âşık Paşa devrindeki sosyal olayların da etkisiyle hayata hikmet açısından bakar. Oğlu Elvan Çelebi'nin "Menâkıbu'l-Kudsiyye Fi Menâsibi'l-Ünsiyye" adlı eserinden öğrendiğimize göre Âşık Paşa, iç ve dış güzelliğe sahip, güler yüzlü, ahlakı ile gönülleri avlayan, bütün iyiliklerde herkesten önde olmandır. Cihan onunla aydınlanmaktadır. Fütûhat sahibidir.¹ Elvan Çelebi, Âşık Paşa'nın vefatını şu beyitlerle dile getirir:

¹ Âşık Paşa, *Garîb-nâme* (Haz. Kemal YAVUZ), I/1, İstanbul, 2002, s. VI.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4/2 Winter 2009*

Şark u garb ehli bildiler kamu
Kim gurûb itdi dünyeden ol ulu

Kanı ol kân-ı 'ilm-i ma'den-i gayb
Kanı ol cân-ı hilm gülşen-i gayb²

Sanatkârın dikkati çeken bir diğer yanı da devrinin bir âlim ve mutasavvıfı olarak halkla olan ilişkisidir. O, Anadolu'nun buhranlı zamanlarında Türk milletine yol gösterenler arasındadır. Eserini de bu düşünceden hareketle yazmış ve Türk dili ile yazmayı kendine başlıca vazife edinmiştir.

Türk diline kimsene bakmaz ıdı
Türklere hergiz gönül akmaz ıdı

....

Tâ ki mahrûm kalmaya Türkler dahi
Türk dilinde anlayalar ol Haki

Söyleyişle, Türkçe konusunda Genç Kalemler'e kadar uzanan bir yolun temellerini atarak Türk milletine başka bir boyutuyla da hizmet veren bu büyük sanatkârın eserini, biz insan bedenini ele alış biçimiyle değerlendirmeye çalışacağız.

Fakat, daha önce sanatkârı etkileyen ve muhtevanın şekillenmesinde de büyük rolü olan devrin şartlarına kısaca değinmek isteriz. Anadolu Selçuklu Devleti 1211-1237 yılları arasında yükselişe geçer. Fakat 1237'de Alâeddin Keykubad'ın vefatı üzerine Anadolu kargaşa içine sürüklenir. II. Gıyaseddin Keyhusrev'in tahta geçişiyle vezirinin Selçuklu devlet adamlarını tek tek ortadan kaldırması isyana yol açar. Memleket zaten Babaî isyanıyla kritik bir döneme girmiştir. Elvan Çelebi'nin " Ol ulu fitne fitne-i İshak"³ diye adlandırdığı bu olaydan sonra 1243'te yapılan Köseadağ savaşı idarede belirsizliklere yol açar ve bunu takiben Moğol istilaları başlar. Başa gelen Selçuklu sultanları da Moğollar karşısında bir varlık gösteremez ve bu hal 1308 yılına kadar devam eder. Bu kargaşa sonucunda yer yer bölünmeler görülür. Önce Karaman ve çevresinde 1256 yılında Karamanoğulları, beyliklerini ilan eder. Bunu diğerleri takip eder. 1240-1350 döneminde Anadolu, doğudan ve batıdan gelen istilacı iki

² Elvan Çelebi, *Menâkıbu'l-Kudsiyye Fi Menâsibi'l-Ünsiyye* (haz. İsmail E. Erünsal-Ahmet Yaşar Ocak), Ankara 1995, s. 1551-1552.

³ Âşık Paşa, age., s. XV.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4/2 Winter 2009*

büyük güç; Moğollar ve Haçlıların kıskacında tarihinin en bunalımlı dönemini yaşamıştır.

Buna rağmen bütünleştirici bir yapının ortaya çıkışına emek veren bazı oluşumlar da yok değildir. Bunlar halkı; iyilik ve merhamet sahibi olmak, affedip kin tutmamak, insanların ayıplarını örtmek, emaneti koruyup sahip çıkmak, bilim adamlarına sevgi ve saygı beslemek, cömert olmak gibi toplum hayatını düzenleyen ve onları bir birlik etrafında toplanmaya çağıran bazı ahlakî kurallar belirlemeye çalışırlar. Mevlevîlik, Bektaşilik gibi birtakım inanç sistemlerinin yanı sıra Ahîliğin ve halkın yücelttiği, önder bildiği şahsiyetlerin de birbirlerine karşı çatışmacı bir tavır alan grupları uzlaştırmaya çalışma ve sosyal barışın sağlanmasına yönelik çabalarındaki rolü büyük olmuştur.

Devrin eserlerine ve o devri yaşayan şairlerin şiirlerine bakıldığında kargaşa ortamını fırsat bilenlerin halka zulüm ettikleri görülür. Yunus bir şiirinde devrin özelliklerini şu beyitlerle özetler:

Danışmend okır dutmaz derviş yolın gözetmez

Bu halk öğüt işitmez sağır heman olısar

Gitdi begler mürveti binmişler birer atı

Yidüğü yoksul eti içdüğü kan olısar⁴

Elvan Çelebi de eserinde zulmün doğduğunu, adalet güneşinin battığını, fitne ve şerrin eksilmediğini şöyle ifade eder:

Çünki geldi vü Rum'a bilindi

Zulm togdı vü 'adl tolındı

Nice kim geldi Rum'a ol server

Hiç eksilmedi bu fitne vü şer⁵

Âşık Paşa Garîb-nâme'siyle bu dönemde yol gösterici ve birleştirici bir rol üstlenir. Garîb-nâme, telif oluşu, hacmi, konusundaki zenginliği ve dili itibarıyla klasik Türk edebiyatı alanında özel bir yere sahiptir. İnsana bakışında ve onu işleyişinde Mevlânâ'dan ilham alan Âşık Paşa bilinçli olarak Türkçe yazar ve

⁴ *Yunus Emre Divânı*, (Haz. Mustafa Tatcı), Ankara, 1998, s.104, Gazel, 60/2-3

⁵ Elvan Çelebi, *a.g.e.*, s.75, 875-876

halka hitap eder. Anadolu'nun karışık ve buhranlı zamanlarında Türk milletine yol gösterenlerden biri de Âşık Paşa'dır.⁶

Garîb-nâme, şekil ve içerik bakımından kendine özgü bir mesnevi olup, dil yadigarları arasında devrin en büyük eseri olarak kabul edilmektedir. Garîb-nâme'de insan vücudu ilikten deriye kadar ele alınıp çeşitli benzetmeler içerisinde anlatılır.⁷

Bilindiği üzere klasik Türk şairlerinin dünyası içinde en yüksek yerde sevgili bulunmaktadır. Sevgili her yönüyle bir sultandır. Dolayısıyla beden ve unsurları söz konusu edildiğinde ilk akla gelen de sevilenle ilgili olanlardır. Özetle başta sevilen olmak üzere, ister âşık, isterse rakîb olsun veya tasavvufî bir kalıp içerisinde söylensin beden ve unsurları şairler için hep temel malzeme olmuştur. Sevgilinin boyu, kaş, kirpiği, gözü, dudağı, yanağı, ağzı, saçı, beli; âşığın gönlü, canı, klasik şiirin estetiği içerisinde çoğu zaman tabiatla birlikte yer alır. Bu beden temelli iç içelik elbette, tabiatı gerçek sevilenin yaratmasıyla da çok yakından ilgilidir.

Klasik Türk Edebiyatının henüz başlangıcındaki eserlerden biri olarak Garîb-nâme'de de Âşık Paşa'nın bedeni esas alan ifadelerine sıkça rastlanmaktadır. Eserde "beden" ekseninde bir çok tasavvufî ve sosyal mesajların nasıl verildiğine bakıldığında şöyle bir tablo ortaya çıkmaktadır:

Birinci bölümde peygamberler ve velilerden söz edilir. Ayrı ayrı isimlere sahip olmalarına rağmen birlik içinde tek vücut oldukları belirtilerek çokluk içinde birlik mesajı verilir. Bu birlik içinde; Adem-ayak; Nuh-el; Musa-dil; Halil-göz; Davud-kulak; Süleyman-gönül; İsa-ruh; Yusuf-yüz; Muhammed-baş ilgileri içinde ele alınmıştır. Vücudun baş ile tamamlanacağı belirtilerek Hz. Muhammed'in son Peygamber olduğu vurgulanır:

Birlik içre cümlesi bir cism idi

Cism içinde bunca dürlü ism idi

I/1-270

Her birinün bir şekil ahvâlleri

Birlik içre biriküpdür hâlleri

I/1-271

⁶ Halil İnalcık, "Klasik Edebiyat Menşei: İrani Gelenek, Saray, İşret Meclisleri ve Musâhib Şairler", *Türk Edebiyatı Tarihi 1*, İstanbul 2006, s.236.

⁷ Âşık Paşa, *Garîb-nâme I/1*, (Haz. Kemal Yavuz), İstanbul 2000, s. XXXVIII.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4/2 Winter 2009*

Kamular a'zâ-yıdı ol başdurur

Hak yolunda birikip yoldaş durur

I/1-320

İnsan bedeninin her parçasında bir ibret yazılıdır. Göz de bu beden uzuvlarından. Gözlerin ayrı yere bakması mümkün değildir. Birlikte uyur, birlikte ağlarlar. Birlikte hareket ettiklerinden dolayı Tanrı, gözü tecelliye kavuşmak bahtı ve kutluluğu vererek ödüllendirmiştir. Çünkü Tanrı birlik dışındaki unsurlara tamamen kapalı olan gözde tecelli eder. Burada gözden hareketle birlikte hareket etmenin ödüllendirileceği de belirtilmektedir:

İmdi gel 'aklımı dir kendüzüne

Fikr idüben bavgıl iki gözüne

I/1-389

Sen dahı birlik idersen yârıla

Şâd olasın âkıbet dîdârıla

I/1-397

Beden, anlamı gönülde yazılı bir kitap gibidir. Bu kitabı ancak senlik benlik davasından geçenler okuyup anlayabilir. İbret alınması gereken vücut uzuvlarından biri de eldir. Kol ele kadar birikip gelir, sonra beşe ayrılır. Hepsinin boyu ve kuvveti farklı olmasına rağmen aynı yere yönelirler. El, yaratılış biçimi itibarıyla insanla ilişkilendirilir. İnsanlar farklı tabakalardan da olsalar hepsi Âdemden türemişlerdir. Bunlar da Âdem'in belinden sızıp gelmiş, teklikten çokluğa geçmişlerdir. Burada, farklı unsurlarıyla gerçek bir sosyal hayat tasviri görülmektedir. Bu topluluğun içinde zengini, beyi, fakiri, iyisi, kötüsü, huzursuzu ve rahatı, bilgilisi, cahili vardır. Her bir beden farklı bir istek peşindedir. Burada, eldeki birlikte hareket etme durumunun insanlarda olmadığı belirtilir. Halbuki insan, elinde yazılı ibreti okuyabilse farklı istekler peşinde koşmayacaktır:

Âdemün cismi kitâbdur kamusu

Gönül içre yazludurur ma'nisi

I/1-407

İmdi gel şimdi bir fikr ile elüne bak

Elün üzre yazludur bir hoş sebak

I/1-411

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4/2 Winter 2009*

Sen ne hâcet kimseden kim sorasan

Elüni yum üstine bak göresin

I/1-417

Ten, cism, suret, gövde sözcükleriyle ifade edilen beden sürekli dünya arzusu içindedir. Bu nedenle cism, nefisle birlikte hareket etmektedir. Vücudun aslı ise topraktır. Tene uyan toprak olacak; cana uyan ise ebedî kalacaktır. Beden, gece gündüz nefis ile alışveriş yapmaktadır. Bu yüzden asidir:

Dünya cismüñ dileğidir iy safâ

Kim gelür andan saña yüz biñ cefâ

Âhiret cân maksududur iy 'akıl

Kim biter andan sana yüz bin hâsıl

I/1-685

Kim tene uyarısa toprag ola

Kim cânâ uyarısa bâkî kala

I/1- 687

Beden sık sık vücut-can tezadı içinde bir araya getirilir. Yer vücut; gök de candır. Yedi kat gök canda gizlenmiş, yedi kat yer de tende yazılmıştır. Can ve ten de diğer vücut unsurları gibi hikmetle doludur. Her türlü iyilik ve hüner candan çıkıp tene gelir; her türlü kötülük de tende doğup canı karartmaktadır. Bu nedenle can cennetle, vücut cehennemle anılır. Vücut kafes; can ise kuştur. Can kurtulup asıl vatanına dönmek için ten kafesinin kırılmasını bekler. Kafesin kırılması gerçek sevilene ulaşmayı engelleyen unsurların ortadan kalkmasıdır. İnsan bedeni; nefis, vücut, akıl ve gönülden oluşmaktadır:

Eyle olsa yir tendür gök cân

Bu söze ister isen eydem nişân

I/1-707

Ma'rifet cânndan kopar gelür tene

Ma'siyet tenden kopar gelür cânna

I/1-710

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4/2 Winter 2009*

Canla ten hikmeti üküş durur

Ten kafasdur cân içinde kuşdurur

I/1-712

Muntazırdur cân kafas kaçan sına

Âzad ola gide kendü mülkine

I/1-713

Dünyadaki bütün ilim insanın kendisinde gizlidir. Dolayısıyla asıl olan kişinin kendini bilmesidir. İbreti farklı yerde aramak boşunadır. Bu düşünce, eserde kara ve deniz örneğiyle somutlaştırılır. Balıklar denizde yaşar; suyun dışında yaşama alanları yoktur. Nitekim karaya çıktıkları zaman ölürlür. Bunun gibi, “kuru yerde” yaşayanlar da denizde boğulurlar. O halde herkes kendi yaşama alanına yakışır. Bu gerçek vurgulandıktan sonra insan bedeni ve gönül deniz ilgisiyle birlikte ele alınır. Ten, kuru yer ; gönül ise denizdir. Bu yapı da can da balık olur. Denizde yaşayanlar ise hükmü yalnız gönül içinde geçen aşk olmaktadır. Vahşi hayvanlar ve kuşlar ise kara olarak düşünülen bedendeki istekleri temsil eder. Bunlar beden içinde taht kurmuştur ve gece gündüz kötülük düşünürler. Eğer can ile aşk bedeninin isteklerine boyun eğerse karaya çıkan balık misali düzenleri bozulur ve ölürlür. Eserde bütün bunların ibret verici, vücut ve gönle işaret eden sırlar olduğu belirtilir:

Ten kuru yirdür gönül deniz durur

Bir işit bu söz ne ma’ni gösterür

I/1-778

Cân balıkdur ‘ışk-durur bahri ‘ayân

Gönül içre bunların hükmü revân

I/1-779

Nitekim balıg ıla bahri turur

Çıkıcak yir yüzine ol dem ölür

I/1-787

Bu meseldür ma’ni gösterür bize

Remzdür bu ten ile gönlümüze

I/1-777

Eserde düşünce ve duyguların ifadesinde tabiat unsurlarının yanı sıra, devlet ve askeri teşkilattan, sosyal hayat ile şehir hayatından

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4/2 Winter 2009*

da unsurlar alınır ve “ beden ” estetiği içinde verilerek çeşitli benzetmelere konu olur. Eserde nefis bir komutan olarak kişileştirilir. Akıl, tahtını can içinde; nefis ise vücut şehrinde kurmuştur. Her ikisinin de askerleri vardır ve teyakkuz halindedirler. Bazen akıl komutanı, nefsi vücut dağında yenilgiye uğratar; bazen de nefis akli mağlup eder. Vücutta bulunan organlar ise nefsin sığındığı kaleler olarak yer alır. Kendi vücudunu büyük bir şehir gören ve evrende ne varsa hepsinin orada olduğunu bilen kişi Tanrı'ya da kendisinden bir yol açmış olacaktır.

Akl urupdur cân içinde tahtını

Cem idüpdür leşkerin nîg bahtını

I/1-976

Cism içinde nefis taht urmuş-durur

Leşkerün müfsidlerin dirmiş-durur

I/1-975

Garîb-nâme'de kalp, kelimenin yürek dışındaki anlamları da dikkate alınarak kullanılır. Buradan hareketle, değişkenliği, kişiyi hem iyiliğe hem de kötülüğe yönelttiği için ona bu adın ulular tarafından verildiğini belirtir:

Kalb anunçun didi ana ulular

Kim bu şahsı hayra şerre ular

I/1-1007

Bedenin; vücut evini taşıyan iki direk olarak nitelendirilen ayak, işi yalnızca hayvan gibi yemek içmek olan mide, ilim ve hikmeti gizleyen göğüs ve göğüsten çıkanı söze döken dil olmak üzere dört cevherle tamamlandığı belirtilir:

Cism içinde dördi dutdı dört makâm

Anun-ıla bu beden oldı tamâm

I/1-1891

Bu şikem pûyendedür hayvân gibi

Yimek ü içmekdür anun mansıbı

I/1-1895

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4/2 Winter 2009*

Garîb-nâme'de insan bedeninin fiziksel ve ruhsal değişimlerini konu alan bir de yaş-nâme bulunmaktadır.⁸ Âşık Paşa insan ömrünü dört zaman dilimine ayırır ve dört mevsimle ilişkilendirir. Bedenin ilk yirmi yılı baharın ilk üç ayına tekabül eder. Bu dönemde vücut serpilip boylanır, yüze renk gelir. Kuvvet ve sevinç fazlaşır. İkinci yirmi yılda beden dirayetlidir. Bu devrede ilim ve sanat kazanılır. Kişi cömerttir. Vücut her bakımdan iyi ganimet toplar. Kırdan altmışa kadar akli olgun, düşüncesi sağlam, malı çoktur. Bu devrede can ve gönül bilim ve hikmetle dolar. Her bir beden parçası hüner sahibidir. Altmış ve seksen yaş arası ise kışa tekabül eder. Hayat sönmeye, vücudun şekli bozulmaya başlar. Saç, sakal ağarır, bel bükülür. Gam, keder neşeden fazla olur. Sevgi, şefkat ve gülümseme azalır, soğuk midede yerleşmeye başlar. Bu durum kış mevsiminde gündüzlerin kısaldığı gerçeği hatırlatılarak verilir. İnsanın son demleri gibi kış mevsiminde de zaman itibariyle aydınlık az, karanlık fazladır. Bölümün sonunda tabiatın, insan ömrünün bir yansıması olduğundan hareketle kişinin gafil olmaması bu ibreti görmesi gerektiği ifade edilir:

Uşbu yigirmi dahı gör niçedür

İşid imdi kim hikâyet nitedür

I/1-1996

Gizlü kalmaz 'ilm ü san'at feth ü cûd

Hoş ganîmet alur ol dem bu vücûd

I/1-1998

Bu beden kırka degin böyle gider

Çünkü kırkdan geçdi bu kez gör n'ider

I/1-2001

Her bir a'zâ bir hüner issi olur

Kırkdan altmışa degin böyle olur

I/1-2008

Geçdi altmışdan çü vardı seksene

Anda dirlik kış degül midür ya ne

I/1-2011

⁸ Yaşnâmelerle ilgili daha geniş bilgi için bkz. Doğan Kaya, Yaşnâmeler, Ankara 2004.

Görseñe kim dürlü cevher dökülür

Saç u sakal agarur bil bükülür

I/1-2012

Â'zalardan gider ol dürlü hüner

Sûretüñ şekli azar rengi döner

I/1-2013

Âşık Paşa, bedene, inanan ve inanmayanlar cephesinden bakarak ona yeni anlamlar yükler. İnsanların özelliklerini anlatırken insan bedeni için hakimin hükmünü bildirdiği, tahtı olan bir şehir benzetmesi yapar. O tahtın üstünde Tanrı buyruğu olduğundan bu vücut şehri çok değerlidir. Şehrin dört kapısı vardır. Bunlar göz, kulak, dil ve parmaktır. Gözden giren elden; kulaktan giren de dilden çıkar. İnanan insan, hep iyiyi gördüğü gibi eliyle de iyilik eder; inanmayan ise hep kötülük peşindedir; İnanan, kulağından girenleri gizler; inanmayan ise birini bin yaparak herkese yayar. Bu söyleyişle inanmanın aslında hem kişisel hem de toplumsal hayatta bir denge unsuru olduğu konusuna da dikkat çekilmektedir:

Şehr içinde var-durur bir taht-gâh

Hâkim ol taht üstine hükm-i İlâh

I/1-2191

Bu şehirde dörd kapu vardur 'ayân

Adlu adıyla diyem bellü beyân

I/1-2192

Birisi gözdür biri kulakdurur

Birisi dildür biri barmakdurur

I/12195

Pes bilün gözden giren elden çıkar

Hem bu kulaktan giren dilden çıkar

I/1-2201

Gönül şehrinde bir hükümdar ve tahtı bulunur. Herkes Onun emrine göre o şehre gelir ve gider. Şehirdekilerin kimi hükümdarın yardımcısı, kimi hizmetçisidir. Bu şehrin; kulak, göz, burun, ağız, el, dimağ, gönül, ayak gibi sekiz kapısı vardır. Bu kapılardan yaz kış

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4/2 Winter 2009*

kervanlar gelir geçer ve hiç bitmeyen türlü işler görülür. Halkın kimi ulu kimi küçüktür. Kimi gider kimi gelir. Bazıları kazanır, bazıları mal mülk biriktirir. Şehir halkında öfke, merhamet, günah, ibadet, iyilik ve kötülük bir arada bulunur. Beden içinde gönül, güçsüzlerin barınağı; hafıza ise her şeyin içine konduğu bir ambardır:

Bil ki cismün bir şehirdür mu‘teber

Ger bilümezsен bilenden al haber

II/1-6931

Şehr içinde vardur bir tahtgâh

Kanda kim taht bolsa otrur pâdişâh

II/1-6932

İşlenür bu şehr içinde dürlü iş

Hiç dükenmez dün ü gündüz yaz u kış

II/1-6940

Ol sarayda bu gönül tav-hânedür

Hafıza anbar için key hânedür

II/1-6962

Eserdeki kıssalar gerçek hayatla çok yakından ilgilidir. Âşık Paşa'nın “gönül” kavramına vurgu yaparken sık sık şehir alegorisinden yararlandığını görüyoruz. Gönül şehrinde bir hükümdar ve tahtı bulunur. Bu şehir zengin ve fakirin bir arada bulunduğu hoş ve geniş bir saray olarak tasvir edilmiştir. Burada “gerçek zenginliğin ve büyüklüğün gönülde olduğu” hadisi de hatırlatılmaktadır.⁹

Bir ulu şehr eyledi bu cismi ol

Hem sekiz yirden bu cisme açdı yol

II/1-6960

Gögsi yaptı ‘akl için bir hoş saray

Şöyle gindür kim sıgar yohsul u bay

II/1-6961

Akıl nefse uyarsa vücut şehri karışıklık ve fitne ile dolar; sonunda akıl, tahtından indirilir ve Tanrı'yı tanımayıp dinden çıkar.

⁹ “Asıl zenginlik, mal-mülk çokluğundan değildir. Gerçek zenginlik ancak gönül zenginliğidir.” Abdülkadir KARAHAN, Kırk Hadis, Kül.ve Tur. Bak. Yayınları, Ankara 1986, s.60.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4/2 Winter 2009*

Vücut, aşka uyduğu takdirde, hazinelere kavuşacak ve üstünlük kazanmış olacaktır:

Nefs-i emâre aña ad eytdiler

Tâ'atı ol kor fesâdı ol diler

II/1-7064

'Akl aña uysa hakikat hor olur

Şehr içi toptolu şerr ü şûr olur

II/1-7068

Hem 'azîz ola anuñla bu vücûd

'Âlemün halkı kıla anda sücûd

II/1-7072

Garîb-nâme'de tabiat unsurlarıyla insan bedenini yan yana getiren çarpıcı örneklerden biri de değirmen bahsinde yer almaktadır. Değirmenin yapılmasında dokuz nesne bir araya gelmiştir. Değirmenin buğdayı öğütebilmesi için çark, iğ, taş, su, yer, alt taş, oluk, sepet, çakıldak denilen dokuz unsurun tamamının çalışır durumda olması gerektiği belirtilir. Düzenin işleme için bütün unsurlar yerli yerinde olmalı ve aynı amaca hizmet etmelidir. Garîb-nâme'de değirmenin işleyişi bütün ayrıntılarıyla verilir. Sık sık ve tek tek her unsurun hedef için vazgeçilmez olduğuna dikkat çekilir. Bir tekinde oluşacak bir kusurun bütününe etkileyeceği ifade edilerek işbirliğinin önemine de vurgu yapılmaktadır. Âşık Paşa, "*ben âlemi, taşları yer gök, buğdayı da insan olan bir değirmen gibi gördüm*" diyerek değirmen bahsinden muradının insanı anlatmak olduğu mesajını verir. Değirmenin unsurları insan azalarıyla eşleştirilir. Felek değirmeni nice büyükleri gece gündüz dönerek öğütmektedir. Feleğin oyunlarıyla insanın saçını sakalı ağarmakta, güzel yüzleri tozlanmaktadır. Dönmesi sebebiyle değirmen ile felek arasında; maddi varlığının geçici; fakat türünün devamlı olması bakımından da insan bedeniyle buğday tanesi arasında ilgi kurulmuştur. Değirmende buğdayın yerleştirildiği sepet insan bedeninin doğup geldiği yokluk ülkesi, çakıldak ise nefistir.

Ne sepetdür ol ki bu buğday sığar

Ol 'ademdür bu halk andan togar

II/1-7819

Bu çakıldak dünyada halk nefsidür

Görsene kim birbirinün neslödür

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4/2 Winter 2009*

II/1-7823

Değirmen ile aslında bütün insanlık için geçerli olan ölüm temsil edilir. İnsan bedeni ve değirmen ilişkisiyle evrendeki düzene dikkat çekilirken Yaratma kudretinin ve kudret sahibinin büyüklüğü ve tekliği vurgulanır. Beden, felek değirmeni tarafından sürekli öğütüldüğü halde hiç tükenmez. Bu Tanrı'nın iradesiyle olmaktadır. Aksine öğüttükçe bıçağı bilenir, keskinleşir. İnsanın bir buğday tanesi gibi dünyaya gelişi ve öğütülüşü, dünya ve ahiret kavramlarıyla birlikte verilmektedir.

Dünyada çok san'ata bakdı gözüm

İllâ bir san'atdadur şimdi sözüm

II/1-7756

Halk degirmen diyüp ad eydür aña

Diñle uşbu hikmeti batgıl taña

II/1-7757

Çünkü bildün bu degirmen neyimiş

Buğdayı halk böyle çok kandayımış

II/1-7818

Hiç dükenmez bu degirmen dânesi

Öginür her gün tolar peymânesi

II/1- 7814

Eserde ayrıca insanın doğum serüvenine de yer verilir.

Yoksul, zengin herkesin doğum vadesi dokuz aydır. Burada, doğum ve ölümün zengin ve yoksul bütün insanları eşitlediği düşüncesine yer verilir:

Nîçe günde hâsıl olur bu cân u ten

Nîçe dogar andan uşbu beden

II/1-8047

Sûrete va'de olupdur tokuz ay

Tokuz ayda togdı bu yohsul u bay

II/1-8059

İnsanın dokuz ayda doğumu dokuz felekle ilişkilendirilir. Öfke, rahmet gibi Tanrı'nın bağışlarının yanında insan bedeninin bir

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4/2 Winter 2009*

takım huyları ve güzelliğinin dokuz feleğin etkisi altında olduğu söylenir. Kadın ve erkek her insan dokuz feleğin bir hünerini almıştır. Bunların vücuda etki alanları ve işi tek tek listelenmiştir:

Her bir a'zâ andan aldı bir hüner

Hâh mâde olsun ol ten hâh ner

II/1-8062

Gerçi bahşâyış Çalap'dandur kula

Hışm u rahmet baya vü hem yohsula

II/1-8063

Nüh felekden hem eser vardur tene

Her birin Hak kodı her iş üstine

II/1-8064

Vücudun kararsızlık ve sebatsızlığı ay'ın etkisiyledir. Şöhret ve ün yayma güneşin ; vücuda askerlik ve yiğitlik öğretme Merih'in; fikir, düşünme ve tedbir yani akıl Müşteri'nin işidir. Utarit bütün hünerleri vücuda öğreten felektir. Nefsine uyma, yiyip içme, Zühre'nin etkisiyledir. Vücut kocayınca bütün organlar Zuhal yıldızının rengini alır. Zuhal vücuda yavaş yavaş etki ederek onu kendine benzetir. Yedi yıldızın üzerinde yer alan felekü'l-burûc bütün canların doğduğu yerdir. Canlar için doğuş ve batış yeridir. Vücuda akıl ve can arşdan gelir. Gövdelerin ululuğu baş; gönüllerin ise arş iledir:

Çünkü bu a'zâ vü sûret kocalır

Ya'ni kim üstâdınun rengin alır

II/1-8100

Fertût eyler nazenîn sûretleri

Hoş yiğitken olur ol çirkin karı

II/1-8098

Ululuk gönüllere arşdandurur

Nitekim gevdelere başdandurur

II/1-8114

Pehlivan ve yiğitlerin anlatıldığı bahiste güç, cesaret, gayret ve namus duygularının yanı sıra onların beden bakımından da güçlü

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4/2 Winter 2009*

olmaları gerektiği söylenir. Kolu ve vücudu kuvvetli olmayanın alp olamayacağı belirtilir:

Bazusunda kuvveti olmaz ısa

Alp olımaz tende gücü az ısa

II/2-8500

Garîb-nâme’de beden- kitap benzetmesi sık sık yer verilir. Bu nedenle kişi her bilgiyi kendinde bulabilir. Esas olan kişinin “kendini bilmesi”dir. Beden kitap olunca dünya da okuma yeri olarak nitelendirilir. Bu kitabın her bölümünde beden unsurlarının nitelikleri açıklanır. Beden kitabında on çeşit bölüm olduğundan söz edilir. On bölüm on makamdır, aşk bölümüyle makam tamamlanır. Bedeninde on haslet olmayan ise hayvan olarak nitelendirilir. Âşık Paşa Garîb-nâme’nin bölümlerini beden uzuvlarıyla adlandırır. Birinci bölüm kulak; ikinci bölüm göz; üçüncü bölüm burun; dördüncü bölüm ağız; beşinci bölüm el; altıncı bölüm ayak; yedinci bölüm nefis; sekizinci bölüm akıl; dokuzuncu bölüm gönül; onuncu bölüm aşk’tır :

Bâb-ı evvel uş kulak kim işidür

Bu işitmek cümle anun işidür

II/2-9328

Bu kitâbun göz ikinci bâbıdur

Gördüğü cümle anun esbâbıdur

II/2-9338

Bunda ol tokzıncı bâb oldı gönül

İmdi gel bu kez bu bâbda ma‘ni bul

II/2-9429

Bu kitâbun ‘ışk onıncı bâbıdur

Şol âşıklar cânınun mihrâbıdur

II/2-3447

Kendüzinde bula ne ister ise

Kendüden taşra degül ne var-ısa

II/2-9472

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4/2 Winter 2009*

Sonuç:

Garîb-nâme'de “ beden ” direkt olarak beden, cism, ten, suret, gövde şeklinde; ya da uzuvları ile ele alınmaktadır. Âşık Paşa, bunları işlerken mutlaka günlük hayattan, hayat tecrübelerinden yararlanır. Değirmen, dane, şehir, mevsim, asker benzetmeleri bu çeşit örneklerdendir. Eserde büyük ölçüde devrin sosyal ve siyasal şartlarından etkilenmeler de söz konusudur. Beden merkezli birlik fikrini sık sık dile getirmesinin temelinde, dağılan ve kopmalar yaşayan bir coğrafyada yaşıyor olmasının da büyük rolü vardır. Âşık Paşa, bedeni farklı ilgiler ve benzetmeler içinde ele alırken mesajlarını dini ve tasavvufî bir zeminde vermektedir. Tasavvufî mesaj çoğunlukla birlik üzerine kurulmuştur. Devrin genel yapısının yanı sıra, ailesi, yaşadığı çevrenin ve aldığı eğitimin de bu tarz söyleyişte etkisi büyüktür. Tabiatı, insanı ve şehir hayatını işleyişi gösteriyor ki Âşık Paşa aynı zamanda sağlam bir gözlemcidir. Garîb-nâme macerasının gözlerinin gördüğünden ibaret olduğunu söylemesi de bunu teyit etmektedir.(1/2-877) Nitekim, taht, sultan, şehir, toplum gibi unsurları ele alış biçimine bakıldığında onun, şehir hayatını, askeri teşkilatı çok iyi bildiğini söyleyebiliriz. Dünyaya geliş, doğum hadisesi, dokuz feleğin insanın karakter yapısı üzerindeki etkileri, değirmen bahsinde de bu gözlemci yanını açık bir biçimde görmek mümkündür. On bini aşkın beyitten oluşan mesnevîde bu sebeple sıkıcı bir monotonluk pek görülmez; şiiriyeti bir tarafa bırakılırsa hatta zaman zaman seviyesi ve hızı yükselen bir hareketlilik ve canlılık görüldüğü söylenebilir.

Eserdeki anlatımda sık sık zıtlıklardan yararlanılır. İnsanın beden içindeki iki zıt unsur olan nefsi ve canıyla mücadelesinin, bütün hayatını kapsadığı vurgulanır. Nefs ile can tezadı iyilik- kötülük gibi zıt duygu ve davranışları da beraberinde getirir. Bu nedenle insan değişken bir yapıya sahiptir. Bu değişkenlik kalp ile de ilişkilendirilir. İnsanın bu özelliği eserin hemen hemen tamamına yansıtılmıştır. Toplum farklı karakter ve kimliklerden de oluşsa ortak müştereklerde birleşebilmelidir mesajı “ bir şehirde huzur içinde yaşamının yolu da budur ” vurgusuyla birlikte verilmiştir. Eserde dünyevi ve tasavvufî söyleyiş tasavvuf ağır basmak kaydıyla iç içedir.

Beden kelimesinin somut bir şehir dinamiği içinde verildiğine de sık sık şahit oluruz. Bir başka önemli nokta da eserde baştan başa gerçek hayatın bir çok görünen unsuruyla birlikte var oluşudur. Hemen her bölümde hayat farklı bir cephesiyle bu söyleyişe katılır. Âşık Paşa'nın eserinde zaman zaman Yunus Emere'nin Risâletü'n-Nushiyye'sini, Yusuf Has Hacib'in Kutadgu Bilig'ini hatırlatan hatta zaman zaman onlarla aynı olan söyleyişlerine

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4/2 Winter 2009*

rastlıyoruz. Özellikle gönül- şehir, nefis-sultan gibi benzetmeler bu tür ortak söyleyişlere örnektir.

Âşık Paşa, Garîb-nâme’de ufku geniş, hedef gösterici bir düşünür olarak görülür. Eserin her bölümünde manevi yön daima ağır basmaktadır. Maddi hayat bütün gerçekliğiyle işlenirken hemen arkasından manevi unsurlar sıralanır ve öğütler verilir. Manevi geçişlerde çoğunlukla bedenden ve unsurlarından yararlanılır. Dolayısıyla eser büyük ölçüde hem öğüt vericiliği hem de yapısal yönüyle insan ve bedeni üzerinde yoğunlaşır. Denilebilir ki eserde, kişisel ve toplumsal hayatı düzenlemenin, birlik tesisinin estetik merkezinde hep “beden” örneği yer almaktadır. Buradan aslın “kendini bilmek” olduğu sonucuna varılır. Beden iyilik ve kötülüğün idare merkezi, her azasıyla bir çok müşkülü çözen sırla dolu model bir ibret, bir çok cephesiyle de hayatın odak noktasını oluşturur. Bedeni merkeze alan bu söyleyiş biçimi İslâm’ın ve tasavvufun insana verdiği üstün değerle ve onu “zübde-i âlem” yani “evrenin” özü olarak görmesiyle de çok yakından ilgilidir.

Âşık Paşa Türkçe konusundaki duyarlılığının yanı sıra sosyal içerikli mesajlarıyla da Türk edebiyatında dikkate değer bir kişiliktir.

KAYNAKÇA

ARSLAN Mehmet, “ Divan Edebiyatında Nasihatnâmeler ve Vak’anüvis Es’ad Efendi’nin Pendnâmesi ”, Türk Dili ve Edebiyatı Makaleleri, S.4, Cumhuriyet Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, Sivas (2004), s.26-77.

Âşık Paşa , Garîb-nâme I/1,I/2,II/1,II/2, (Haz. Kemal Yavuz) , Türk Dil Kurumu Yayınları, İstanbul 2000.

Attar , Pendnâme, (Haz. M. Nuri Gençosman) , Maarif Vekaleti, İstanbul 1958.

BANARLI Nihat Sami, Resimli Türk Edebiyatı Tarihi I, Millî Eğitim Basımevi, İstanbul 1958.

BOLAY Süleyman Hayri, Felsefe Doktrinleri ve Terimleri Sözlüğü, Akçağ Yayınları, Ankara 2004.

BUDAK Selçuk, Psikoloji Sözlüğü, Bilim ve Sanat Yayınları, Ankara, 2003.

Büyük Türk Klasikleri, Ötüken Yayınları, İstanbul 1985.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4/2 Winter 2009*

BÜYÜKYILDIRIM Ayşe, Klasik Türk Şairlerinin Topluma Hediyesi Pendnâmeler ve Güvahî Örneği, Türk Kültüründe Hediye Konulu Uluslar Arası Sempozyum, Marmara Üniversitesi, Türkiyat Araştırma ve Uygulama Merkezi, 16-17 Kasım 2005, İstanbul.

Doğa ve İnsan Ekseni Üzerinde Âşık Paşa'nın Garîb-nâmesi'nde Birlik Düşüncesi Üzerine Bir Değerlendirme, Âşık Paşa ve Türkçe Bilgi Şöleni, Âhi Evran Üniversitesi, 24-26 Mayıs 2007, Kırşehir.

CANIM Rıdvan ,“ Pendnâmeler ve Türk Edebiyatında Benzer Nitelikli Öğüt Kitapları ” Ondokuz Mayıs Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, S.3, Samsun (1988), s.153-159.

CARREL Alexis, Hayat Hakkında Düşünceler, (Çev. Cahit Beğenç), Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, İstanbul 1988.

ÇELEBİOĞLU Amil , “ Akşemseddin-zâde Hamdullah Çelebi ve Pendnâmesi ”, Eski Türk Edebiyatı Araştırmaları, Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları, İstanbul (1999), s.221-224 .

Türk Edebiyatında Mesnevi, Kitabevi, İstanbul 1999.

DEVELLİOĞLU Ferit, Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lugat, Aydın Kitabevi Ankara 2001.

GÖKYAY Orhan Şaik , Dedem Korkud'un Kitabı, Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, İstanbul 2000.

İslam Ansiklopedisi I. Cilt , Millî Eğitim Basımevi, İstanbul 1965, s.701-706.

KAYA Doğan, Yaşnâmeler, Akçağ Yayınları, Ankara 2004.

KORTANTAMER Tunca , Eski Türk Edebiyatı Makaleler, Akçağ Yayınları, Ankara 1993.

Kutadgu Bilig I Metin, (Haz. Reşit Rahmeti Arat), Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara 1999.

KAPLAN Mehmet, Türk Edebiyatı Üzerine Araştırmalar 1 , Dergah Yayınları, İstanbul 2002.

KARAHAN Abdülkadir, Kırk Hadis, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1986.

KARATAŞ Turan, Ansiklopedik Edebiyat Terimleri Sözlüğü, Akçağ Yayınları, Ankara 2004.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4/2 Winter 2009*

- Keykavus, Kabusnâme, (Çev. Mercimek Ahmed) , Milli Eğitim Basımevi, İstanbul 1996.
- KOCATÜRK Sadeddin, Gülşehri ve Feleknâme, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara 1982.
- KÖPRÜLÜ Fuad, Türk Edebiyatında İlk Mutasavvıflar, Diyanet İşleri Başkanlığı, İstanbul 1987.
- KÜLEKÇİ Numan, Mesnevi Edebiyatı Antolojisi I-II, Aktif yayınları, Erzurum 1997.
- LEVEND Agah Sırrı, Divan Edebiyatı, Enderun Kitabevi, İstanbul 1980.
- MENGİ Mine, Divan Şiiri Yazıları, Akçağ Yayınları, Ankara, 2000.
- _____, “ Garîbname’de 14. yy. Anadolu’sunun toplum yapısına ilişkin bilgiler ”XI. Uluslararası Türk Tarih Kongresi, TTK, Ankara 1990.
- ONAY Ahmet Talat, Eski Türk Edebiyatında Mazmunlar, Türkiye Diyanet Vakfı, Ankara 1993.
- Osmanlı Divan Şiiri Üzerine Metinler , (Haz. Mehmet Kalpaklı) , Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 1999.
- Örnekleriyle Türkçe Sözlük 1-2-3-4 , Milli Eğitim Basımevi, İstanbul 2002.
- ŞENTÜRK Atilla ve KARTAL Ahmet, Eski Türk Edebiyatı Tarihi, Kitabevi, İstanbul 2005.
- TATCI, Mustafa, Yûnus Emre Dîvânı, Akçağ Yayınları, Ankara 2005.
- Türk Edebiyatı Tarihi I , Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, İstanbul 2006.
- Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi C.I , Dergah Yayınları, İstanbul 1997, s. 196-197.
- III. Uluslar Arası Mevlâna Kongresi, Bildiriler , Selçuk Üniversitesi Yayını, Konya 2003.
- ULUDAĞ Süleyman, Tasavvuf Terimleri Sözlüğü, Kabalcı Yayınları, İstanbul 2002.
- YAVUZ Kemal, “Osmanlı Devletinin Kuruluş Devrinde Âşık Paşa’nın Dil Üzerine Düşünceleri ve Garibnâme’sinde o devir dili ile ilgili bazı dikkatler” Türk Dil Kurumu- Fransız Araştırmaları Enstitüsü Uluslar Arası Osmanlı Türkçesi

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4/2 Winter 2009*

Öncesi Eski Türkiye Türkçesi Toplantısı, 3-4 Aralık 1999,
İstanbul.

YETİŞ Kazım, “ Garibnâme’de Akıl ”,İÜEF Türk Dili ve Edebiyatı
Dergisi, 2004, 31:357-80.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4/2 Winter 2009*